

असतात. गर्दी गंधहीन, रंगहीन असते. गर्दीला भावना नसतात, प्रक्षोभही नसतो. ती केवळ तात्पुरत्या काळासाठी जमा झालेली असते. त्यामुळे जशी ती जमते तशीच ती अंतर्धानही पावते. गर्दीचे रुपांतर क्रियाशील समूहात झाले तर आयोजकांची पंचाईत होत असते. आणि कोरड्या उत्साहाने गर्दी जमत असेल आणि आपल्या ओळखीचा एक शिडकावा घेऊन परत जात असेल तर आयोजक ही संधी का सोडतील ? कुंभमेळे, संतसंगाच्या जत्रा, ईद निमित्त घ्यायच्या भेटीगाठी असा व्यापक संदर्भ घेऊनच गर्दीकडे पहायला हवे. त्यात गर्दी कोणतीही असो ती आपली एक ग्राहक आहे हे नवेच भान आले आहे. त्यामुळे गर्दीला जागतिकीकरणाचेही आता पाठबळ मिळू लागले आहे. एका आठवड्यात दोन कोटी दक्षिणा मिळवणाऱ्या शिर्डीसारख्या संस्थानासहीत मग गर्दीचं महत्त्व सगळ्यांनाच पटतं.

मी मुख्य मुद्दा थोडा बाजूला ठेवला आणि गर्दीच्या मुद्याकडे वळलो. या गर्दीला टाळता येत नसेल तर आपण आपला तोल ढळू नये म्हणून नवे उपाय शोधायचे असतात. उद्घाटनाचा कार्यक्रम औपचारिक असेल तर नाट्यसंमेलनाच्या अध्यक्षांनेही औपचारिक स्वरूपाचे भाषण करावे. आणि परिसंवादाचे गांभीर्य रहावे तसे अध्यक्षाचे स्वतंत्र सत्रात भाषण व्हावे असे मला वाटले. हा निर्णय मग मराठी नाट्य परिषद आणि संमेलनाध्यक्ष म्हणून मी, आम्ही उभयतांनी परस्परांच्या सहमतीने घेतला. हा यावर्षी करण्यात आलेला नवा प्रयोग आहे. या प्रयोगाचे पायंड्यात रुपांतर होईल की नाही हे पुढे काळ ठरवील.

बोलता बोलता सुटून गेलेल्या आकलन अवलोकनाकडे मी पुन्हा एकदा वळतो. सामाजिक वास्तवाचं चित्रण करताना आम्ही आपल्या समाजाचं रूपही नीट न्याहळत नाही असं मला वाटतं त्यामुळं राजकीय नाटक जसं थिटं राहतं तसंच सामाजिक नाटकही एकपदरी होतं जातं, हे मला जाणवत राहतं.

आपला समाज तिपेडी वीण असलेला आहे. आमच्या समाजात व्यक्तीला उपासनेचं स्वातंत्र्य आहे. जाती कुळाचारांनी बांधून टाकलेल्या स्वतंत्र बेटासारख्या आहेत आणि तिसरा घटक - आपण ज्याची फारशी दखल घेत नाही तो रीतींचा आहे 'जात वाटली तरी रीत नाही वाटली' ही म्हण नव्या पिढीपासून फार दूर गेली आहे. हा जो रीतींचा घटक आहे तो सर्वच जातींना जोडणारा दुवा असल्यामुळे समाज संघटित ठेवण्याचं काम तो करतो. तो बराच लवचिक असतो.

आपण वारंवार हिंदू समाजाची पचनशक्ती अफाट आहे असं सांगत आलो आहोत. हा मुद्दा कधी आपण अभिमानानं मिरवतो. तर कधी परिवर्तनातील अडसर म्हणून खेदानं सांगतो. मला त्याऐवजी आपल्या समाजाच्या पचनशक्तीचं स्वरूप स्पष्ट करायचं आहे. इस्लामी आक्रमणात मूर्ती फोडली गेली तर 'देव हा दगडाच्या मूर्तीत नव्हताच, तो आमच्या मनात होता, तो तुम्ही कसा फोडणार' ? असा प्रश्न विचारून आपण मुद्दाही टाळला आणि श्रद्धाही टिकवली. आम्ही आमच्या वर्तमानात